

Četrto pismo:

Ljubljana 22. januarja 1888.

Dragi Rihard!

Pred več dnevi sem Ti pisala in Te prosila, da nam pišeš, kako si potoval, kako se počutiš in kje sedaj stanuješ. Do danes nimamo še nobenega poročila o Tebi. Mati se žalosti nad tem, oče je nezadovoljen in mi vsi si delamo nepotrebne skrbi. Piši nam in potem bo zopet vse dobro. Toda piši mnogo in natančno! Zdaj moraš zamujeno nadoknaditi! Ali si slike že odposlal? Naredi nam tudi to malo veselje!

V soboto, to je včeraj, je mati imela god, proslavili bi ga dobro, če nas ne bi zadel hud udarec. Ljubljano je zelo prizadela epidemija koz. Vsak dan je mnogo bolnih in mrtvih. Naša pridna in zvesta Pavelnova Polonca, ki je bila več kot šestnajst let pri nas, je v petek ob devetih zvečer umrla za kozami. Revica je bila samo tri dni v postelji. Z njo izgubimo zelo mnogo, zakaj lahko rečem, da je skoraj nenadomestljiva. Mi smo do sedaj še vsi zdravi, Bog daj, da nas kaj podobnega več ne zadene!

PODOBA IN POLOŽAJ SLOVENSKE DELAVSKE MLADINE

Pavle Kogej

Danes se ne delimo več na delavce in uslužbence. Vsi smo delavci — vsak na svojem področju. Pri socioloških obravnavah pa vendar ne moremo stlačiti vse v en koš. Zaposlene lahko delimo v skupine po stopnji izobrazbe, po naravi dela, ki ga opravljajo, po višini osebnih dohodkov in podobno. Vse omenjene delitve so med seboj praviloma v precejšnji povezanosti.

Pod nazivom »delavska mladina« obravnavam v teh razmišljanjih ne-kvalificirane oziroma priučene delavce (polkvalificirani delavci), ki nimajo nobene šolske strokovne izobrazbe, in kvalificirane delavce, ki

imajo vajeniške in druge poklicne šole. Obema kategorijama je skupno, da opravljajo pretežno fizična oziroma ročna dela ne glede na delovna sredstva. V skupino te mladine torej ne vključujem niti strokovnega kadra s srednjo, višjo ali visoko šolo niti administracije in pomožnih uslužbencev.

V Sloveniji je danes zaposlenih 547 tisoč oseb. Tu pa ni všteto privatno kmetijstvo, niti niso všteti nosilci privatne obrti. Med delovnimi mesti zaposlenih je 37 % nekvalificiranih in polkvalificiranih ter 35 % kvalificiranih delovnih mest — skupaj 72 %. Vsa ostala mesta zasedajo strokovni in vodilni kadri, administracija in pomožni uslužbenci. V skupino »strokovni kadri« štejemo tudi vse strokovne delavce v šolstvu, prosveti, zdravstvu itd. Če vzamemo samo industrijo kot najmočnejšo dejavnost, je seveda delež posameznih kategorij precej drugačen. Nekvalificiranih in polkvalificiranih delovnih mest je kar 59,2 %. To omenjam zato, da se bomo zavedali dejstva, da je največ nekvalificirane delavske mladine zaposlene v industrijskih podjetjih. K mladini štejemo vse tiste, ki še niso dopolnili petindvajsetega leta starosti. Med zaposlenimi jih je okrog 23 %. V skupini, ki jo bomo obravnavali, je mladih delavcev z vajenci 110 tisoč.

Pri podatkih, ki jih bom pri razmišljanju uporabljal za oporo, se naslanjam predvsem na tri študije iz zadnjega obdobja. Vse tri so narejene na velikem vzorcu vse slovenske delavske mladine. Pri vseh študijah sem aktivno sodeloval. Te študije so:

1. Analiza zaposlovanja mladine, ki konča obvezno šolanje: Republiški zavod za zaposlovanje;
2. Položaj mladih delavcev v gospodarskih organizacijah: Republiški zavod za zaposlovanje;
3. Integracija mladine, ki prihaja iz manj razvitega v bolj razvito okolje: Zveza prijateljev mladine (avtorji: Kogej, Makarovič, Stritih).

Ker omenjene študije obravnavajo le delavsko mladino do devetnajstega leta starosti (50.000), lahko še z večjim poudarkom govorimo o podobi in položaju *mladih* delavcev.

DELO, SODELAVCI IN PREDDELAVCI. Pravimo, da mora človeku delo pomeniti vrednoto. Pri tem pa ne mislimo toliko na denar, ki ga prejmejo za opravljeno delo, ampak bolj na druge vrednostne attribute. Delo nam mora dajati zadovoljstvo, občutek, da smo nekaj, če že ne ustvarjalnega, vsaj koristnega naredili. Prek dela, prek delovnih uspehov naj bi se človek uveljavljal. Z delom in ob delu naj bi rasel in se krepil občutek tovarištva. Človek bi moral vsak dan z veseljem stopiti med svoje sodelavce. Veseliti bi se moral pohval in priznanja za dobro opravljeno delo. S statusom, ki mu ga daje delo, bi moral čutiti zadovoljstvo kot soupravljalec delovne organizacije. In končno, delo nam mora dajati zadovoljstvo zaradi zavesti, da ne delamo samo zase niti samo za ožjo delovno skupnost, ampak da z delom gradimo lepšo družbo. Vem, da marsikaj od tega zveni kot fraza, ki spada v inflacijo lepih besed, toda kljub temu je to tisto, kar nam bi moralo delo po-

meniti. Sámó od sebe vsega tega delo ne prinaša, še posebno ne nekvalificirano delo v razdrobljenem proizvodnem procesu. Da delo lahko predstavlja vrednoto, je potrebno dvoje: človeška osebnost mora biti polno, človeško oblikovana in med ljudmi morajo biti vezi demokratičnih in resnično človeških odnosov.

Kako mladina doživlja delo? Na vprašanje, »kaj ti pomeni delo« odgovarja kar 62 % fantov in deklet, »da predvsem zaslužek, potreben za življenje«. Pri nekvalificiranih mladih delavcih pa je teh odgovorov celo 78 %. Samo 12 % čuti ob delu zadovoljstvo in 7 % mladih išče v delu osebno uveljavitev. Pri vajencih, bodočih kvalificiranih delavcih, ki opravljajo bolj raznolika in zanimiva dela, je sicer delež tistih, ki jim sámó delo daje zadovoljstvo, večji (15 %) kot med nekvalificiranimi (5,6 %), toda še vedno zelo nizek. Pri uveljavljanju prek dela pa med obema skupinama ni razlik.

Mladi delavci nam torej kaj brezobzirno razbijajo iluzijo, da pomeni mlademu človeku delo neko višjo vrednoto. Sicer pa bi bili zelo naivni, če bi mislili, da mladina ne bo posnemala svojih »vzornikov«, ki hlastajo predvsem za materialnimi dobrinami.

Poglejmo še druge znake, ki govore o tem, da se mladi pri delu in v kolektivih nič kaj dobro ne počutijo. Kaj pravijo o svojih delovnih tovariših? »Mnogi sodelavci so do mene tako neprijazni, da se jim raje izognem,« odgovarja 52 % mladih proizvodnih delavcev. »Mnogi součenci so do mene tako neprijazni, da se jim raje izognem,« pravi 60,5 % vajencev in 64,2 % vajenk. Ali smo res postali tako sebični, zavistni, prepirljivi, zahrbtni, da ne najdemo več med seboj poti? Kje dobiva mladina zglede za vse to? Ali so to dobrine, ki jih prinaša potrošniška industrijska družba? Kakšno vlogo ima pri vsem tem naše samoupravljanje? Na vsa ta vprašanja bo treba odgovoriti.

»Dostikrat bi rad izostal z dela, če bi se dalo to opravičiti,« pravi 35 % mladih. Ta odstotek se dvigne celo na 43,4 % pri nekvalificiranih delavcih. »Zdi se mi, da so mnogi predstojniki krivični do delavcev,« odgovarja 70 % mladih delavcev in delavk vseh skupin in med njimi pri tem odgovoru ni razlik. In za končno ilustracijo medsebojnih odnosov naj navedem še skrajni primer vedenja: »Pogosto se moram tepsti ali prepirati, da dobim tisto, kar mi pripada,« je odgovor 25 % fantov in 15 % deklet. Predpostavljamo lahko, da so mladi ljudje zelo kritični in v svojih kritikah tudi krivični, toda simptomatika slabih medsebojnih odnosov je preveč očitna (kljub morebitnemu pretiravanju), da bi se lahko s takim stanjem pomirili.

Odnos do mladih se kaže že pri prvih korakih, ko stopijo na delo. Pričakovali bi, vsaj iz utilitarističnih oziróv, če že zaradi drugega ne, da bodo v delo organizirano uvedeni. Toda na vprašanje, »kdo te je priučeval na delovnem mestu?«, smo dobili naslednje odgovore: znajti sem se moral predvsem sam — 20 %; nekaj mojster, predvsem pa sodelavci — 47,7 %; mojster, ki je bil obenem delavec v proizvodnem procesu — 17,5 %; uvajal me je delovodja — 6,4 %; uvajal me je poseben instruktor — 8,4 %. In še drug podatek: več kot 60 % mladih delavcev pri vstopu v podjetje sploh ni bilo seznanjeno s pravicami in dolžnostmi, z načinom delitve osebnega dohodka, z življenjem v podjetju, s samoupravljanjem in drugimi zadevami, ki bi jih moral na začetku svojega dela zvedeti.

Organiziran sprejem novih delavcev je ena od dolžnosti kadrovske službe. To naj bi bile strokovne službe. Zadnja analiza pa pove, da je izobrazbeni sestav teh »strokovnih sodelavcev« naslednji: 55,8 % ima nepopolno ali popolno osnovno šolo ali šolo za kvalificirane delavce; 29,4 % ima srednjo šolo; 11 % ima višjo šolo (o kateri pa bi bilo vredno napisati posebno razpravo) in le 3,8 % ima visoko šolo. Od takega sestava kadrovske službe res ne moremo kdovekaj pričakovati. Toda napisano pravilo je, da so za kadrovske službe dobri tisti, ki so se naučili »manipulirati« z ljudmi.

In kako je z mladimi delavci-samoupravljalci? Večkrat slišimo, da so premalo zastopani v organih samoupravljanja. Toda to ni toliko pomembno. Samoupravljanje ni samo zastopstvo v delavskih svetih in upravnih odborih. Bolj pomembno je, kako se vsak posameznik v kolektivu uveljavlja kot upravljelec in koliko se počuti samoupravljalca. Pred skoraj desetimi leti (1960) smo naredili na Goriškem (bivši okraj) obsežno študijo o samoupravljanju. (Študijo sem predstavil isto leto na jugoslovanskem psihološkem kongresu na Bledu.) Analiza je zajela dvajset podjetij v celoti. Proizvodni delavci so dobili med drugim tudi tole vprašanje: »Ali imaš resničen občutek, da si soupravljelec podjetja?« Negativno je na to vprašanje odgovorilo takrat 22 % delavcev. Pred kratkim sem ugotovil, da je bila sedaj na istem področju narejena podobna študija. Vzorec podjetij je bil sicer manjši. Spet je bilo ponovljeno podobno vprašanje: »Ali se vi čutite samoupravljalca ali pa tega občutka nimate?« »Ne, ne čutim se samoupravljalca,« je odgovorilo po devetih letih kar 40 % delavcev. (Goriška srečanja, št. 15—16; Jože Sušmelj: Nesamoupravljanje v samoupravljanju.) Kako so odgovarjali na to vprašanje mladi delavci, ne vem. Toda logično bi sklepal glede na tak negativen razvoj samoupravljanja, da je med mladimi še več skeptikov ali pa morda nezainteresiranih. Kaj se je zgodilo v tem obdobju, da se je odnos do samoupravljanja tako spremenil? Predvsem dvoje. Samoupravni odnosi in sistem funkcioniranja samoupravljanja se niso prilagajali organizacijsko-tehnološkemu razvoju. Že v prvi študiji smo ugotovili, da so se v majhnih, na pol odprtih podjetjih delavci bolj čutili samoupravljalce (negativnih odgovorov je bilo 18 %) kot v večjih, tehnološko razvitejših podjetjih (24 % negativnih odgovorov). Sistem samoupravljanja je bil namreč togo koncipiran v času, ko je pri nas prevladovala polindustrijska stopnja organiziranosti podjetij. In tej stopnji razvitosti je bil prilagojen tudi sam sistem. Drugi vzrok nazadovanja pa je individualizacija interesov. V tem obdobju smo doživeli pravi izbruh materialnega standarda. Postali smo prava hlastajoča potrošniška družba. Čim večji zaslužek je postal osnovni motiv našega delovanja. Kolektivno sožitje in interesi so se v veliki meri razdrobili na privatne interese. Ljudem je zmanjkalo časa za neplačane seje in sestanke. Vsak se žene po svoje in interesi posameznika se le delno ujemajo z interesi podjetja kot širše skupnosti. In v vsem tem prerivanju se je znašla tudi mlada generacija. Materialne dobrine, ki jih nudi trg, so privlačne. Težko zamerimo mlademu človeku, če se je prepustil tem mikom, posebno še če mu nismo odprli drugih poti, če mu nismo posredovali drugih dobrin.

DELAVSKA MLADINA IN NEMATERIALNE VREDNOTE. Najprej nas gotovo zanima, kaj mladina bere in koliko bere. Prva ugotovitev, ki nas zbode v oči je, da polovica delavske mladine po izstopu iz šole ni več vzela v roke nobene knjige. Delež tistih pa, ki še sedejo h knjigi, se z vsakim letom odmika od šole bolj krči. Kljub tej ugotovitvi bi lahko rekli, da je zanimanje za knjigo dovolj razveseljivo, saj je število bralcev sorazmerno visoko. Toda optimizem se hitro podre ob drugi ugotovitvi. Polovica mladih bralcev prebira le detektivke in kriminalke. To je tista slovensko in neslovensko pisana plaža, ki jo srečujemo na kupe v vseh trafikah in časopisnih kioskih. Ostala mladina sicer pravi, da bere romane, toda če pogledamo naslove teh knjig, ugotovimo, da je med njimi velik del šund literature.

Bolj kot po knjigah — če sploh smemo kriminalne zvezke tako imenovati, sega mladina po tednikih in revijah. Če ne stalno, pa vsaj od časa do časa prebira tovrstne stvari skoraj 90 % mladine. Najbolj brani so naslednji časopisi in revije: TT, Nedeljski dnevnik, Antena, Zvitorepec, Sportske novice in *Đuboks*. Precej mladih bere *Tovariša*, in kar je še posebej razveseljivo — tudi *Mladino*. Anteno, TT in Nedeljski dnevnik bere od 30 do 40 % mladine. Časopis *Mladino* pa bere 12 % mladine. Kot posebno zanimivost naj povem še to, da list, namenjen delavcem, *Delavsko enotnost*, prime v roke le 0,04 % (štiri stotinke odstotka) delavske mladine.

Kaj mladino v teh revijah in časopisih najbolj pritegne? Odgovor ni enoten, ker so med spoloma precejšnje razlike. Fantje se v prvi vrsti zanimajo za šport, zabavne rubrike in erotiko. Dekletom pa so najbolj pri srcu romantične zgodbe, horoskopi, zaupni pomenki in zgodbe o filmskih in popevkarskih ter drugih »junakih in junakinjah«. To delitev interesov tudi potrjuje različno zanimanje fantov in deklet za posamezne časopise. Tako je na primer TT mnogo bolj »fantovski« časopis — bere oziroma gleda ga 47,4 % fantov in le 24,2 % deklet. Pri Nedeljskem dnevniku pa je slika obratna: fantje so zastopani z 29 %, dekleta pa s 46,4 %. V času, ko je bila ta študija delana — prvo polletje 1968 — je Ljubljanski dnevnik zanemarjal goloto, redno pa gojil horoskop. TT pa ima v tem pogledu obratno podobo. Iz študij o seksualnem obnašanju izvemo, da imajo slike-akti stimulativni vpliv na 77 % moških in le na 32 % žensk. Komercialni delavci pri tisku te zakonitosti verjetno dobro poznajo — posebno v »bolj razvitih deželah«; mi jih pa kot dobri učenci vneto posnemamo, saj se vendar gremo tržno gospodarstvo na vseh področjih.

Marsikdo bo poskušal ugovarjati tem črnogledim ugotovitvam, češ da vsi ti časopisi prinašajo tudi resne in poučne članke. Mladina mu odgovorja takole: za članke s področja družbeno-gospodarskega dogajanja se jih zanima 3,2 %; za zunanjo politiko 3,3 %; za tehnične in znanstvene zanimivosti 3 % in prav toliko za kulturna vprašanja.

Ni pretirana ugotovitev, da na podobo delavske mladine v veliki meri vpliva tisk s svoje slabše strani. Ali se tega odgovorna uredništva dovolj zavedajo? Verjetno se, pa si zaradi tržnih zakonitosti pomagati ne znajo. Kdo je potem za vse to odgovoren? Vprašanja so zelo zapletena in treba jih bo razrešiti.

Nedvomno ima poleg tiska na mladino zelo velik vpliv tudi film. Več kot 50 % delavske mladine zahaja najmanj enkrat na teden v kino. Kaj najraje gledajo? Pri fantih so na prvem mestu kavbojke in gangstrski filmi, na drugem vojni filmi, na tretjem zgodovinski spektakli, na četrtem in petem pa ljubezensko-romantični in ljubezensko-naturalistični filmi. Nato se zvrstijo detektivke, komični filmi, grozotne zgodbe, revijski in glasbeni filmi, življenjepisi velikih ljudi in filmi, ki obravnavajo osebno življenjsko tragiko. Na zadnjem, to je 12. in 13. mestu z minimalnim deležem pa so dokumentarni filmi in filmi s socialno tematiko. Pri dekletih pa so na prvem mestu ljubezensko-romantični filmi, na drugem kavbojke in gangstrski filmi, na tretjem zgodovinski spektakli, na četrtem revijski in glasbeni filmi. Kot pri fantih pa so na zadnjih dveh mestih dokumentarni filmi in filmi s socialno tematiko. Zanimive so skupne poteze najbolj privlačnih filmskih zvrsti. Za fante je to junaštvo, povezano z agresivnostjo (kavbojke, gangstrski filmi, vojni filmi, zgodovinski spektakli); za dekleta občudovanje »junakov« in »junakinj« brez primesi agresivnosti (ljubezensko-romantični filmi, kavbojke, gangstrski filmi, zgodovinski spektakli, revijski in glasbeni filmi). Le tako si lahko razlagamo, da so za oba spola na vrhu lestvice kavbojke in gangstrski filmi — ki jih gledata fant in dekle vsak po svoje; in da so vojni filmi pri dekletih na lestvici mnogo nižje. Na dnu lestvice, 11. mesto, so pri dekletih tudi ljubezensko-naturalistični filmi. Delno razlago za to sem omenil že pri tisku.

Razumljivo je, da ne moremo filmov ovrednotiti glede na različne zvrsti za dobre ali slabe. Tudi kavbojka je lahko dober film. Toda če sledimo repertoarski politiki naših filmskih distributerjev in če poznamo okus mladih, lahko rečemo, da vidi mladina mnogo več slabih kot dobrih filmov. Tudi na tem področju ima komerciala glavno besedo — posebno sedaj, ko morajo kino podjetja tekmovati z malim ekranom.

Če smo si pogledali, kaj mladina bere in kaj gleda, pa si pogledajmo še, kaj posluša. Da ne bomo v zmoti: tu ne mislim na poslušanje umetniške besede. Ta obravnava ne pride v poštev, saj od časa do časa zaide v gledališče le 3,3 % delavske mladine.

Mladina je navdušena nad glasbo. Najbolj ji je všeč bit in moderna plesna glasba. Tej zvrsti je dalo prednost kar 42 % mladih. Na drugem mestu je narodna-zabavna glasba z 28 % pristaši. Človek se ob tej »narodno-zabavni« glasbi vprašuje, kdo je tej muziki pritaknil atribut »narodna«. Če predstavlja vsa ta primitivna holadrijščina res slovenski melos in če so to besedila, ki imajo sorodnost s slovensko narodno pesmijo, potem se javno odpovedujem slovenski narodnosti. Na tretje mesto so se uvrstitve popevke s 24,5 %, in ker se je pri odgovorih abstiniralo 2 % vprašancev, je ostalo za vse zvrsti resne glasbe le 3,5 % odgovorov.

Ob vsem tem se moramo, če smo le količkaj pošteni in daljnovidni, zgroziti, s kakšnimi nekulturnimi dobrinami oblikujemo mlade osebnosti. Marx je neke napisal, da za delavca najboljše ni dovolj dobro. In mi se imamo za marksiste. Obenem pa mirno prenašamo poplavo slabega branja, slabih filmov in poneumljajoče »narodne« muzike.

Vse to sem premišljeval, ko sem poslušal obtožujoče besede na osrednji prireditvi ob petdesetletnici Cankarjeve smrti. Toda te besede niso obtoževale producentov in distributerjev vseh vrst plaže, ki je na-

menjena 99,9 %, Slovencem. Spotikale so se ob nekaj posebnežev, ki so nekaj nikomur dovolj razumljivega napisali in nakracali 0,1 % (desetini odstotka) Slovencev, ki se iz tega ali drugega vzroka zanimajo tudi za take stvari. Tudi neki poslanec je obtoževal družbo ali vsaj nekatere predstavnike te družbe, ki omogočajo (finančno), da take stvari lahko zagledajo beli dan. In vsa skupščinska dvorana mu je ploskala. Torej, izdajajte vse, kar hočete, samo da vas ni treba dotirati. Ali smo res postali že tako slepi, da se nam zdi vse dobro in normalno, samo da nam ne ustvarja finančnega deficita! Ali res misli peščica kulturnih samozadovoljnežev, da predstavlja vso narodno kulturo njihova tanka smetana? Kulturna elita še ni kultura naroda. Cilj socialistične družbe pa mora biti kulturni dvig vseh — tudi delavcev v neposredni proizvodnji. Vem, da ne bomo mogli nikdar vseh naučiti brati Goetheja in razumeti Goyo; toda poleg Goetheja in Goye imamo še marsikaj drugega, kar je resnična kulturna vrednota in ne samo strip, popevka in kavbojstvo.

Za sprejemanje resničnih kulturnih dobrin pa moramo delavsko mladino pripraviti. Že v prejšnji razpravi sem omenil, da ima delavska mladina zelo šibke izobrazbene osnove. Naša osnovna šola se zaradi natrpanosti učnih programov že tako premalo posveča vzgojno-izobraževalnemu delu v smislu polnega oblikovanja mladih osebnosti. Ravno delavska mladina iz skupine nekvalificiranih in priučenih delavcev pa ni bila deležna niti celotne osnovnošolske izobrazbe. Med njimi je kar 50,6 % takih, ki so uspešno končali le šest ali celo manj razredov, in 27,1 % delavcev z uspešno končanim sedmim razredom osnovne šole. Mnogo boljša je izobrazba mladih kvalificiranih delavcev in vajencev. Med njimi je danes le 10 % takih, ki niso končali vseh osem razredov.

Oblikovanje mladih delavcev se nikakor ne sme končati z osnovno šolo. Načrtno bi morali skrbeti za vzgojno-izobraževalno rast mladih delavcev — med petnajstim in dvajsetim letom starosti. Toda kdo naj zanje skrbi? Ali so za to poklicane tudi delovne organizacije? Ali opravljajo to nalogo razne družbene organizacije in institucije? Če sodimo po odgovorih delavske mladine, lahko sklepamo, da je skrb zanjo minimalna. V okviru delovnih organizacij je bilo na primer večkrat deležnih kulturno-izobraževalnih ali vzgojnih predavanj le 6,3 % mladih delavcev. Nadaljnjih 14 % pa je taka predavanja poslušalo le enkrat ali dvakrat. Vsi drugi so negativno odgovorili. Ne dosti boljše je s takim izobraževanjem zunaj delovnih organizacij — to je v okviru delavskih univerz, mladinske organizacije, zveze prijateljev mladine itd. Kulturno izobraževalno ali vzgojno predavanje je večkrat poslušalo zunaj podjetja 10,6 % mladih delavcev. Nadaljnjih 18,6 % je taka predavanja poslušalo le enkrat ali dvakrat; vsi ostali pa nobenkrat. Še slabše so razmere na področju družbenoekonomske in strokovne vzgoje. Družbenoekonomska predavanja je večkrat poslušalo le 3,1 % mladih delavcev, nobenkrat pa 86,5 %. Strokovna predavanja pa je večkrat poslušalo 6,1 % delavcev, nobenkrat pa 83,8 %.

Ko že govorimo o vzgojnem in izobraževalnem delu z mladino, ne moremo mimo vpliva, ki ga ima na mlado generacijo Cerkev. Delavska mladina nam je dala naslednje odgovore: redno opravlja verske dolžnosti 14,6 %; včasih gre v cerkev 36,6 %; nobene vere nima in ne hodi v cerkev 29,0 %; da ima vero, ki pa ni vezana na zunanje znake in obrede,

izjavlja 18,3 %; ostali (1,5 %) pa na vprašanje o odnosu do vere niso odgovorili. Če imamo nedeljsko pridigo za »vzgojno predavanje«, potem lahko trdimo, da se z vzgojo delavske mladine še največ ukvarja Cerkev. Kakšen je vpliv verske vzgoje — prek pridig — na oblikovanje mladih osebnosti, premalo vemo. Prav gotovo pa je zelo enostranski oziroma omejen le na moralno oblikovanje. Toda tudi resničnega moralnega oblikovanja si ne moremo predstavljati brez splošne kulturne rasti mladega človeka.

Nekaj več vzgojnega in splošnoizobraževalnega oblikovanja je deležna tista delavska mladina, ki gre skozi vajeniške oziroma poklicne šole. Res da je večji del poklicnega šolanja usmerjen v praktično in strokovno izobraževanje, vendar so v predmetnikih teh šol tudi splošnoizobraževalni predmeti. Če pa primerjamo med seboj podobo nekvalificirane in podobo vajeniške mladine, vidimo, da se bistveno ne razlikujejo niti v (slabem) okusu niti v potrošnji kulturnih dobrin niti v medsebojnih odnosih. Kje so vzroki za to? Ali imajo te šole tako majhen vpliv na delavsko madino? Analize vajeniških oziroma poklicnih šol dejansko povedo, da imajo prav te šole najslabšo kadrovsko strukturo. Učitelji so za svoje delo zelo slabo usposobljeni. Snov in nivo pouka se v mnogih tovrstnih šolah le malo razlikuje od osnovnih šol. Zato ni čudno, da so učenci dokaj indeferentni do pouka. Posebno se to vidi pri dekletih, za katera je znano, da se bolj pridno učijo kot fantje. Iz osnovne šole prineso več znanja in zanje je zato pouk v vajeniških šolah še bolj dolgočasen. Preseneča nas, da kar 55 % deklet pravi, »da bi rade izostale od pouka tako pogosto, kot le mogoče, če bi to bilo upravičeno«. Res je pravi nesmisel, da je na primer učenca v osnovni šoli poučeval slovenščino, zgodovino in druge predmete predmetni učitelj ali celo profesor, sedaj, na višji stopnji šolanja, pa dobi za isti predmet učitelja brez predmetne usposobitve. Druga slabost vajeniških šol pa je, da so prepuščene same sebi; nihče se zanje posebno ne briga, nihče ne nadzoruje izvajanje učnega programa — to velja predvsem za splošno izobraževalne predmete. Zato ni čudno, da se učitelji za šolo malo pripravljajo, posebno še, ker so po eni strani kot nosilci splošnih predmetov porinjeni na stranski tir, po drugi strani pa so demotivirani zaradi neustreznega vrednotenja njihovega dela. Krivično pa bi bilo trditi, da je šola kriva za premajhen pozitiven vpliv na mladino. Šola je samo eden izmed dejavnikov vzgoje. Mnogo več časa kot v šoli preživi ta mladina v delavnicah, med tovariši, na cesti in med množico najrazličnejših vplivov, ki so po svoji brezobzirnosti in agresivnosti veliko močnejši kot slabotni vplivi šole. Tudi če bi bile te šole idealno organizirane, bi bil njihov vpliv neadekvaten vloženemu vzgojnemu prizadevanju, če ne bi obenem spreminjali tudi okolja, v katerem delavska mladina živi.

Mladina, ki jo obravnavamo, še ni povsem osamosvojena, čeprav ima že svoje osebne dohodke. Večina še vedno živi pri starših ali pri skrbnikih. Vpliv staršev se sicer z zrelostjo otrok zmanjšuje. Toda v tej starosti (15 do 19 let), ki je zajeta v naših analizah, je pri vzgoji vloga staršev še vedno pomembna. Kar pa velja za velik del slovenskih staršev, velja tudi za starše delavske mladine: prezaposleni so. Očetje so ves dan na delu. Veliko mater je zaposlenih, saj je med vsemi zaposlenimi kar 40 % žensk. Ko pridejo matere z dela, jih čakajo doma vsa

hišna opravila. Časa za zaupen, topel pogovor skoraj ni. Pa tudi če nekaj časa je, ni posvečen družinski sproščenosti. Preveč je napetosti, utrujenosti in razdraženosti, ki se je nabrala v dolgem delovnem dnevu. Tega se starši bolj ali manj zavedajo. Čutijo, da so otrokom ostali nekaj dolžni. In ker ne vidijo drugih poti, poravnajo dolg tako, da otrokom ničesar ne odrečejo: »Naj se zabavajo, naj hodijo po svojih poteh.« Če jim manjka denarja, jim radi nekaj primaknejo — vsaj to, če jim ne morejo dati drugega. Takega odnosa se tudi otroci dobro zavedajo in se postopoma domu odtušujejo. »Kadar sem doma, si pogosto želim, da bi bil kje drugje,« odgovarja 51,7 % fantov in 53,1 % deklet. Ali odtehta pehanje za denarjem vse tiste bridkosti in notranje nezadovoljstvo, ki ga nosijo v sebi ljudje našega časa, ki ga nosi in tlači v sebi naša mladina?

Velik del vajeniške mladine (okrog 65 %), ki ne živi v kraju, kjer je šola, se med šolanjem zateka v internate. Od vse vajeniške mladine pa jih pride v internate 23,4 %. Kako je z našimi internati, nam je dobro znano. Bolj kot vzgojni zavodi so to hiše, ki nudijo učencem hrano in stanovanje. Težavam z vzgojiteljji ni videti konca. To zaposlitev vzamejo ljudje kot izhod za silo. Ob prvi priliki, ki se jim ponudi, poiščejo delo drugje. Zaposlitev večine vzgojiteljev — če jih smemo tako imenovati — je torej le prehodne narave. Ne bom ponavljal ugotovitev, zakaj je tako. Navedem naj le še en podatek iz analiz, ki jih imam pred seboj. Na vprašanje »Kdo si resnično prizadeva, da bi te vzgojil v dobrega človeka?« se je od internatske mladine odločilo za vzgojitelje le 7 % vajencev in vajenk.

ZA KONEC ODMAKNIMO ČRNOGLEDO RAZMIŠLJANJE. Oprimo se na vse najboljše, kar je v naši delavski mladini. Iz dobrega moramo graditi dobro. Bodimo prepričani, da je danes v naši mladini še veliko zdravih, mnogo obetajočih jeder.

Na vprašanje »Kaj ti pomeni delo?« je 15 % mladih odgovorilo, »da želijo z delom pomagati tistim, ki so njim pomagali«.

Na vprašanje »Kakšen je tvoj življenjski cilj?« je 13 % mladih odgovorilo »*Pomagati in koristiti sočloveku.*«

Res je, da ima oziroma je imelo 60 % fantov in 32 % deklet med petnajstim in devetnajstim letom že spolne odnose. Toda na vprašanje »Kaj ti pomeni ljubezen?« le 12 % delavske mladine odgovarja, »da ji ljubezen v prvi vrsti predstavlja telesno zadovoljstvo«. Največ mladih (59 %) pa se je odločilo za odgovor, »da ji ljubezen predstavlja tovariša drugega spola, s katerim se lahko o vsem pogovoriš in mu lahko zaupaš«. Tudi na vprašanje »Kakšno je tvoje stališče do spolnih odnosov?« jih največ odgovarja (30 %) »naj se spolni odnosi začno enkrat po osemnajstem letu, toda z osebo, ki jo imaš resnično rad.«

Na vprašanje »Ali se zanimaš za družbenopolitično dogajanje pri nas?«, odgovarja 35 % mladih delavcev pritrdilno. Imenujmo jih družbeno angažirane.

Na vprašanje »Ali se želiš nadalje izobraževati in zakaj«, odgovarja 43 % delavske mladine pritrdilno z motivacijo, da bi dosegli višjo

kvalifikacijo. *Toda 30,6 % mladih pravi, da se želijo izobraževati, in to zato, da bi bili bolj splošno izobraženi.*

In na koncu naj še povem, morda se bo zdelo komu nepomembno, da 5 % mladih delavcev najraje prebira poezijo.

Ali bomo znali ta zdrava jedra oploditi in jim zagotoviti rast? Ali bomo pustili, da se utopijo v motnih vodah, ki jih nosi s seboj industrijska potrošniška družba. Prepričan sem, da je v nas dovolj moči, da bomo usmerili našo socialistično družbo, pa čeprav je industrijska, na pravo, človeka vredno pot.

MERILA ZA VREDNOTENJE V GLASBI

Pavel Šivic

Nova glasba ni ustvarjena, da bi ugajala, in ne, da bi ganila, in ne, da bi jo v hipu dojeli.

(Pierre Schäffer)

Kadar se javni delavec katerekoli stroke ravna po zakonskih predpisih, pa postane predmet žaljivih očitkov in krivičnih napadov pri izvrševanju svojih poklicnih nalog, si more vsak čas poiskati zaščito in zadoščenje pri sodnih oblasteh. Ustvarjalni in poustvarjalni glasbeni umetnik pa sta nenehno izpostavljena poslušalcem od javnih ocenjevalcev do ljubiteljev glasbe, ki bodo le redko priznali, da njihova dojemljivost je ali ni kos duhu umetniškega dela, temveč bodo sodili: to je dobro — ono je slabo, namesto da bi ostali pri mnenju: *to mi je všeč*, ono mi ni. Umetnik sam pa se nima sklicevati na ničesar drugega, kot na svojo neoprijemljivo vest.

* * *

Alfred Einstein je pred smrtjo trdil, da živijo na svetu morda trije veleumi, ki so zmožni slediti njegovemu miselnemu procesu do zadnjih potankosti. Tega mu nihče ni zameril! V glasbeni umetnosti so genialni iskalci vselej nepriljubljeni, če ne celo zaničevani. Pojem »glasba« je namreč za veliko večino poslušalcev, deloma tudi izvajalcev, še vedno sinonim za zabavo od najbolj preproste do najbolj kulturne, ne pa za umetniškovo duševno izžarevanje, saj se mu je treba približati s stalnim negovanjem osebnih nagnjenj do umetnosti. Zato glasbeni zgodovinarji radi ugotavljajo paradoks med poraznimi ocenami mnogih značilnih revolucionarnih glasbenih del ob njihovih premierah in med veljavnostjo, ki so si jo ta dela sčasoma pridobila takó v zgodovini glasbene umetnosti kot v repertoarju izvajalskih teles.

* * *

Že pri posluhu grešimo, saj ga radi istovetimo z glasbeno nadarjenostjo. H. Stendhal v svojih Sprehodih po Rimu zelo jasnovidno ugo-